

Mato ZOVKIĆ

ISKUSTVO PREDAVANJA BIBLIJSKIH DISCIPLINA KANDIDATIMA NA MINISTERIJALNO SVEĆENIŠTVO

Sažetak

Autor je bio pitomac i student u Bogoslovnom sjemeništu u Đakovu od listopada 1955. do veljače 1964. uz dvogodišnji prekid zbog služenja vojnog roka. Ovdje iznosi svoje iskustvo učenja Svetoga Pisma u Đakovu, Zagrebu i Rimu na Papin-skom biblijskom institutu. Iz Đakova se ugodno sjeća profesora R. Schütza, iz Zagreba B. Dude, iz Rima C. Martinija i L. Alonso-Schökela. Od listopada 1972. predaje biblijske discipline na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu te iznosi iskustvo predavanja svećeničkim kandidatima, zatim vodenja kandidata pri pisanju seminar-skih i diplomskih radnja. Svoju misiju vidi kao dužnost uvođenja u vjeru Crkve o Riječi Božjoj, ali i uvođenja studenata u rezultate znanstvenog istraživanja Biblije kao Riječi Božje u riječi ljudskoj. U tom poučavanju i nastupima u liturgiji skreće pozornost na povijesnu dimenziju pojedinih knjiga i odlomaka te nastoji oko aktualizacije i inkulturacije.

U Bogoslovnom sjemeništu u Đakovu bio sam jedan od pitomaca od listopada 1955. do veljače 1964. kao kandidat Vrhbosanske nadbiskupije. Kako je tada Dječjačko sjemenište u Travniku i Bogoslovno sjemenište u Sarajevu komunistička vlast "nacionalizirala", Nadbiskupski ordinarijat vrhbosanski slao je svoje sjemeništare u Dubrovnik, Zagreb i Đakovo, a bogoslove u Đakovo, Pazin i Zagreb. Mene su nakon završenog ondašnjeg šestog razreda sjemenišne gimnazije u Zagrebu rasporedili u Licej koji je biskup Bäuerlein otvorio u Bogoslovnom sjemeništu u Đakovu kao dva završna razreda sjemenišne gimnazije. Maturirao sam u lipnju 1957., zatim dvije godine služio vojni rok, za svećenika sam zaređen u đakovačkoj katedrali 29. lipnja 1963. s još šesnaesticom kolega, a nakon završenog devetog semestra u Đakovu prešao sam uz dopuštenje nadbiskupa Alapovića na Katolički bogoslovni fakultet (KBF) u Zagrebu gdje sam diplomirao, magistrirao i doktorirao.

Nakon doktorata u Zagrebu bio sam godinu dana župnik u Sarajevu, a zatim me nadbiskup Čekada poslao na studij Svetoga Pisma na Papin-skom biblijskom institutu u Rimu (PBI). Od listopada 1972. predajem biblijske discipline na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu. U ak. god. 1973./74. bio sam putujući predavač tih disciplina u Đakovu. Imenovanje i kanonsku misiju podijelio mi 23. listopada 1973. moj bivši duhovnik Ćiril Kos, koji je tada bio generalni vikar, a razriješio me te službe 27. kolovoza 1974. kao novoimenovani dakovački biskup.

Neka sjećanja na učenje Svetoga Pisma u Đakovu, Zagrebu i Rimu

U zimskom semestru 1959./60., usporedno s filozofskim disciplina-ma, crkvenom poviješću i fundamentalnom teologijom, imali smo i biblijske discipline: opća introdukcija u Novi Zavjet (NZ) i posebna u sinoptička evanđelja, egzegeza evanđelja, povijest novozavjetnog vremena, biblijska hermeneutika, psalmi.¹ Predavao je dr. Rudolf Schütz kojega se sjećam kao dobro "potkovana" u vlastitom predmetu i zahtjevna *svećenika* i profesora. Na predavanjima je znao praviti digresije o stradanjima Židova Đakova i Osijeka za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (1941.-1945.) a neki od njih bili su njegovi osobni znanci. Više puta spomenuo je teškoću da metoda povijesti oblika (*Formgeschichtliche Methode*) vidi u Petoknjžju četiri hipotetična izvora koji su relativno kasno sastavljeni u jednu literarnu cjelinu a crkvena tradicija i učiteljstvo traže od katolika vjeru da je Mojsija autor Petoknjžja.² Isticao je, kad dođe u nebo, da će jednom uzeti Mojsija pod ruku te zamoliti da pojasni kako je on autor tih svetih knjiga. Razbolio se od raka i polagano umirao. Preminuo je 6. kolovoza 1960. i pokopan je na dakovačkom groblju.³ Od mojih profesora u Đakovu on je kao svećenik i znanstvenik ostavio na mene najdublji pozitivni dojam. Stoga sam se pitao, kako će Teologija u Đakovu bez njega, jer

¹ Svaka od ovih disciplina u indeks je unesena kao posebni kolegij: prve dvije po dva sata tjedno, ostale tri po jedan. Indeks na ime studenta M. Zovkića Visoke bogoslovne škole u Đakovu od 3. listopada 1959.

² O toj problematici usp. poglavlje "Općenito o Petoknjžju", u: C. TOMIĆ, *Poruka spašenja Svetog Pisma Starog zavjeta*, Provincijalat franjevac konventualaca, Zagreb, 1983., str. 20-53.

³ Usp. članak "+Profesor dr. Rudolf Schütz", u: VjđiSB XIII (1960), 9, 128-131. Članak sadrži oproštajne govore kanonika Rudolfa Šverera i župnika Josipa Ivića i biografske podatke.

tada nije bilo novog i mladeg bibličara. Biblijske discipline preuzeo je u drugom semestru dr. Rudolf Römer, župnik jedne župe u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, dvije godine stariji od predšasnika, koji je bio doktorirao u Zagrebu na temu iz Ivanove teologije, ali je nakon toga služio kao kateheta i župnik te nije mogao imati vremena za znanstveni rad. Nastavili smo s uvodom u Ivana, Dj, poslanice i Otk, egzegezom 1 Kor, poviješću novozavjetnog vremena, inspiracijom i psalmima. U ak. god. 1960./61. on je s nama kroz oba semestra prošao uvod u sve knjige Staroga Zavjeta (SZ), egzegezu Post 1-3 te Iz, hebrejski jezik, odabrane psalme. I on je smatrao kako je obvezatno katoličko učenje da je Mojsije autor Peto-knjižja, ne samo u smislu da bi od njega potjecala izvjesna povijesna jezgra koja bi se kasnije usmeno prenosila i uobličila u pet različitih knjiga, nego autor u literarnom smislu. Pnz 34 gdje Mojsije razgleda s brda Nebo u današnjoj Jordaniji Svetu Zemlju a zatim umire tako da mu se ne zna za grob, tumačio je tako da je Mojsije taj tekst najprije napisao a zatim prema opisanom postupio i umro. Meni je to tada izgledao smiješno, ali se dakako nisam usudio protiviti svome profesoru.

Sjećam se da sam s kolegama razgovarao o problematičnim mjestima u Svetom Pismu (SP) i izražavao želju da bude manje sukoba između razuma i obvezatne vjere Crkve u razumijevanju Riječi Božje.

U Zagrebu sam među 16 predmeta koje je trebalo upisati zato što u Đakovu nisu postojali ili im je bio premalen broj sati u semestru, upisao i biblijsku arheologiju kod dr. Janka Oberškog te biblijsko-grčki jezik kod dr. Celestina Tomića. Oberški je pod arheologijom predavao kućni život ljudi u Palestini biblijskih vremena i tek sam na Papinskom biblijskom institutu u Rimu naučio što je biblijska arheologija. Ak. god. 1965./66. u dva semestra programa za magisterij na KBF-u u Zagrebu slušao sam kod dr. Bonaventure Duda kolegije "Isus objavitelj Očev" i "Teologija Prve Ivanove". Tada je upravo bio završen Drugi vatikanski sabor i profesor Duda bio je istinski oduševljen saborskim gibanjem, za razliku od profesora ekleziologije dra Đure Gračanina, koji je doktorandima držao kolegij "O naravi i strukturi ekumenske Crkve" i smatrao da Sabor nije donio ništa novo niti obvezatno. Duda je u svom predavačkom radu naglašavao teologiju pojedinog evanđelista te nam otvarao oči da iz biblijskog svijeta idemo prema sustavnoj teologiji, ne natežući umjetno svetopisamske rečenice na teološke kalupe kasnijih vremena. Čitatelji moje generacije mogli bi se sjetiti da je do Sabora Biblija tretirana pretežno kao "rudnik dokaza" za druge teološke discipline, a nije posvećivana dovoljna pozornost književnom sastavu i teološkoj poruci pojedine knjige. Profesor Duda diskretno je skretao pozornost kandidatima na magisterij da je u hrvatskoj teo-

loškoj javnosti bilo i ima neplodne polemike te nas poticao da u svom kasnijem djelovanju pratimo jedni druge i registriramo kada netko napiše nešto vrijedno. On sam u svojim kasnijim godinama davao nam je u tome dobar primjer.⁴

Kad sam polazio u Rim na studij, nadbiskup Čekada obavijestio me kako se jedan svećenik splitsko-makarske nadbiskupije upravo vratio sa studija Svetog Pisma te rekao svome nadbiskupu da ima teških problema s vjerom Crkve i zato napušta svećenički poziv. Mene je nadbiskup zamolio da čuvam osobnu vjeru. Tako "naoštren", s pažnjom sam početkom listopada 1969. pratio izlaganje rektora Papinskog biblijskog instituta (PBI) Carla Martinija (koji je kasnije bio nadbiskup Milana) namijenjeno novim studentima. Rekao nam je kako pretpostavlja da su nas poglavari poslali da izučimo sve Sveto Pismo jer trebamo biti uspješni profesori. Odmah je dodao da nas mora razočarati, jer ne možemo u tri ili četiri godine izučiti sve SP, nego ćemo uz biblijske jezike temeljito egzegetski proraditi dva-naestak poglavlja i tako steći inicijaciju za kasnije osobno istraživanje. Iako isusovci različitih provincija vode PBI, među predavačima je bilo dosta gostujućih profesora, čak i dvojica protestanata. U prvom semestru moga slušanja nitko od profesora nije govorio "sablaznjivo" u smislu da bi razbijao moju crkvenu vjeru. Naprotiv, svi su mi izgledali vjernici i učenjaci koji ponizno i marljivo istražuju Riječ Božju. Istina, nisu dolazili u kolari-ma na predavanje, ali se na njihovim riječima i postupcima vidjelo da su znanstvenici i vjernici. Svi su me posebno impresionirali kroz te tri godine svojim humanim načinom ispitivanja. To se samo potvrdilo za vrijeme moje "subotnje" 1980./81. god. kada sam završio program doktorandske godine, ali disertaciju iz SP nisam imao vremena napisati, jer je nadbiskup tražio da se vratim i nastavim predavati. Bio sam prijavio temu o novom čovjeku prema poslanici Efežanima pod vodstvom profesora Alettija, ali sam kasnije pojedine vidove te teme obrađivao u člancima koje sam objavljivao u hrvatskim teološkim časopisima.⁵

U vrijeme božićnih praznika 1969./70. sastao sam se u Zagrebu s profesorom Dudom te pitao, zašto moj ordinarij smatra da neki studenti PBI gube vjeru tijekom studija, a ja tamo našao sasvim katoličke profe-

⁴ S ovog stajališta zaslužuje pozornost njegova studija: "Prihvata Koncila u Hrvatskoj", u: *Koncil u Hrvatskoj. Zbornik radova teološkog simpozija u povodu 30. obljetnice Drugog vatikanskog sabora*, Crkva u svijetu, Split 1996., str. 29-77.

⁵ Usp. npr. "Rast Crkve kao građevine i tijela u Ef 2,19-22; 4,11-16", u: BS 54 (1994), 281-312; "Mir s Bogom i s ljudima prema Poslanici Efežanima", u: M. JOSIPOVIĆ - M. ZOVKIĆ (prir.), *Crtajte granice ne precrtajte ljude. Zbornik radova u povodu imenovanja vrhbosanskog nadbiskupa Vinka Puljića kardinalom*, Vrhbosanska visoka teološka škola, Sarajevo-Bol, 1995., str. 180-225.

sore. Odgovorio mi je kako je studij tako programiran da ne rješava osobne duhovne probleme studenata nego uvodi u znanstveni rad. Tko tamo dođe duhovno raskliman, još se više rasklima. Tko dođe smiren i sreden, može puno profitirati. Na moj upit, što mogu naučiti kroz omeđeno vrijeme specijaliziranog studija SP, odgovorio je da ću moći *plodno čitati stručnu literaturu*. Meni se to tada učinilo okrutno malo, ali sam tijekom profesorskog rada i egzegetskog pisanja uvidio da je to dostatno i zapravo jedino moguće.

“Prvopričesnička” vjera bogoslova i profesorova dužnost da znanstveno obrađuje Bibliju

Većina bogoslova kojima sam kroz ove 32 godine predavao prošla su kroz malo sjemenište gdje su uz opće gimnazijske predmete imali i solidan vjeronauk, duhovne vježbe te intenzivan sakramentalni i molitveni život. Tijekom svih ovih godina, kada sam trebao na predavanjima iznijeti nešto što se nekako kosi s tradicionalističkim katoličkim gledanjem na pojedine knjige ili tekstove SP, običavao sam i još uvijek običavam reći studentima: “Sada moram uzdrmati vašu prvopričesničku vjeru.” Na primjer, jednom sam s bogoslovima egzegetski prorađivao Post 22,1-19 (Abrahamova žrtva) te iznio mišljenje kolege Rebića i nekih drugih egzegeta koji drže da Bog nije istinski zapovjedio nemoralno djelo nego je Abraham u svojoj navezanosti na sina pomislio da Izaka drži kao idola te krivo bio uvjeren kako Bog traži da žrtvuje sina.⁶ Jedan mi je bogoslov predbacio da se to protivi onome što je on učio na vjeronauku i zato ne prihvaća takvo tumačenje. Kako je veoma dobro znao, dao sam mu ocjenu koju je zaslužio. Uzmimo, nadalje, pitanje konačnih literarnih autora pojedinih evanđelja, od kojih je tradicija pripisala Matejevo i Ivanovo apostolima očevidcima, a Markovo i Lukino suradnicima apostola kao povijesnih svjedoka. Tradiciju nije zanimala književna struktura pojedine knjige, zašto upadna sličnost i još upadnije razlike u prikazivanju istog događaja Isusova ministrija ili pojedine Isusove izreke. Od Instrukcije o sinoptičkim evanđeljima iz 1964. god.⁷ i Konstitucije *Dei Verbum* Drugog vatikanskog sabora iz 1965. god.⁸ mi katolici smijemo primjenjivati zdrave rezultate

⁶ Usp. A. REBIĆ, “Žrtvovanje Izaka (Post 22,1-19). Analiza redakcije teksta i povijest predaje”, u: BS 47 (1977), 19-43.

⁷ Tekst i komentar Instrukcije donosi A. BEA, *Evanđelje u svjetlu povijesti i vjere. Novi znanstveni pogled na sinoptička evanđelja* (preveo dr. Ante Kresina), Izd. Biskupski ordinarijat u Krku, Zadar, 1966.

⁸ Prijevod i komentar konstitucije donose Lj. RUPČIĆ - A. KRESINA - A. ŠKRINJAR, *Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi “Dei Verbum”*, Filozofsko-teološki institut D. I., Zagreb, 1981.

me-tode povijesti oblika na istraživanje evanđelja. Oslanjajući se na novije dokumente crkvenog učiteljstva, svojim studentima skrećem pozornost da evanđelja nisu znanstvena povijest niti kronika Isusova djelovanja nego da su prošla kroz tri faze: povijesni Isus je činio djela Božja i govorio Riječ Božju, apostoli i njihovi suradnici propovijedali su djela i riječi Isusove, evanđelisti su iz propovijedane građe složili svaki svoje evanđelje *vodeći računa o svojoj povijesnoj zajednici*. To bogoslovima i studentima laicima (osobito redovnicama) ponekad teško padne te pitaju, jesu li onda povijesni očevidci pisali evanđelja? Još je "opasnije" ulaženje u pojedinu zgodu ili izreku sa stajališta što je evanđelist našao u preuzetoj građi, što je preradio a što eventualno "protumačio" dodavši pokoji element. Tako Isusovu izreku o nerastavljivosti braka Marko (10,2-12) proširuje za kršćane u rimskom državnom sustavu gdje je i žena imala pravo na rastavu te dodaje da čini preljub i žena koja se uda za drugoga. U Palestini Isusova vremena žena nije imala pravo napustiti muža - otac ili braća i sestre nisu je smjeli primiti u kuću a nije mogla samostalno živjeti bez škole i posjeda. Marko ovdje nije pokvario Isusovu povijesnu izreku nego samo protumačio. Nešto je delikatnije "redigiranje" događaja koji se izvorno mogao zbiti u drugom ozračju. Npr. Isus s križa povjerava svoju majku ljubljenom učeniku na brigu (Iv 19,25-27), jer on odlazi a nema druge odrasle djece koja bi se za nju brinula. Neki egzegeti vide ovdje znakove dorade preuzete građe. Isus se zaista pobrinuo za svoju majku, ali je to morao učiniti nešto ranije, a evanđelist je prizor prenio pod križ radi svoje teologije križa te tipske uloge Marije i ljubljelog učenika.⁹

Poslijesaborski dokumenti crkvenog učiteljstva o predavanju SP kandidatima za ministerijalno svećeništvo pretpostavljaju da kandidati dolaze na studij s osnovama grčkog i hebrejskog te traže da profesori s njima prolaze arheologiju, geografiju, povijest biblijskog vremena, uvod u *sve knjige SZ i NZ* te egzegezu izabranih poglavlja za koja procijene da su važna u katehizaciji i pastoralnom djelovanju. Pri završetku studija profesori trebaju studentima pružiti sintezu božanske objave u kolegiju "Biblijska teologija". Sve ovo stoji u *Temeljnim odredbama o svećeničkom odgoju i obrazovanju* Kongregacije za katolički odgoj iz 1970. god., br. 78.¹⁰ Stupanjem na snagu novog Zakonika kanonskoga prava 1984. god. osjeti-

⁹ Usp. M. ZOVKIĆ, "Majka Isusova među učenicima Isusovim prema četvrtom evanđelju", u: A. REBIĆ - J. MAMIĆ (prir.), *Blažena Djeвица Marija u kršćanskoj duhovnosti*, Kršćanska sadašnjost (KS), Zagreb, 1991., str. 81-104, osobito str. 96-98 te bilješke 51-53 na str. 104.

¹⁰ *Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i obrazovanju - Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, Dokumenti 28, KS, Zagreb, (s. a.), str. 95-96.

la se potreba da se razrade saborske odredbe o odgoju i obrazovanju svećeničkih kandidata i to je Kongregacija učinila proširenim izdanjem ovog dokumenta 1985. god. a biskupi Jugoslavije su ga iste godine prilagodili okolnostima studija i pastorala u našim krajevima.¹¹

Nakon Sabora, sve filozofske i teološke discipline koje prolaze kandidati za ministerijalno svećeništvo trebaju biti predavane ekumenski i dijaloški, osobito vodeći računa o Židovima danas s kojima Katolička Crkva želi voditi vjerom motivirani dijalog. Za ovo posljednje važan je dokument Papinske biblijske komisije iz 2001. god. *Židovski narod i njegova Sveta Pisma u kršćanskoj Bibliji*.¹² Ista Komisija priredila je 1993. god. dokument *Tumačenje Biblije u Crkvi* a sastavni dio dokumenta je i govor Ivana Pavla II. održan članovima Komsije prigodom proglašenja dokumenta 23. travnja 1993.¹³ Dr. fra Anto Popović, bibličar Franjevačke teologije u Sarajevu, priredio je izvrstan komentar toga dokumenta s pregledom literature na hrvatskom i velikim svjetskim jezicima i glosarom koji omogućuje lakše razumijevanje stručnih termina.¹⁴ Komisija i naš autor posvećuju posebnu pozornost shvaćanju Biblije u crkvenom zajedništvu, jer je Biblija konstitutivni element Crkve i u Crkvi dobiva svoje životno značenje.

Tijekom svoga predavačkog rada davao sam seminare iz SZ i NZ. To su teme koje ne stignemo prorađivati u redovnim predavanjima za sve. Javljaju se oni koje to zanima ili kojima je potrebno dopuniti kvotu od tri seminarara prema propisima na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu. Inspiriran onim što sam doživio na seminarima tijekom studija na PBI, razdijelim temu semestra na desetak manjih podtema, uvedem u dotičnu gradu te tražim da studenti svoje temu spreme i izlože pred skupinom. U metodologiji izlaganja tražim da se užive što je taj odlomak značio povijesnim čitateljima, a što je u njemu aktualno za Crkvu u našim krajevima danas. Oni to redovno čine zauzeto i sudjeluju u raspravi nakon pojedinog izlaganja. Na seminarima sam otkrio da studente više zanimaju pojedini problematični tekstovi SP ili aktualne teme nego cjelovite knjige ili školska egzegeza.

¹¹ Usp. BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Odgoj i obrazovanje svećeničkih kandidata i drugi dokumenti*, Dokumenti 79, KS, Zagreb, 1986.

¹² PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, *Židovski narod i njegova Sveta Pisma u kršćanskoj Bibliji*, Dokumenti 133, KS, Zagreb, 2003.

¹³ PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, *Tumačenje Biblije u Crkvi. Govor pape Ivana Pavla II. i dokument Papinske biblijske komisije*, Dokumenti 141, KS, Zagreb, 2005.

¹⁴ ANTO POPOVIĆ, *Načela i metode za tumačenje Biblije. Komentar Papina govora i dokumenta Biblijske komisije "Tumačenje Biblije u Crkvi"*, KS, Zagreb, 2005., glosar, str. 386-396.

Pri unošenju ocjena u prijavnicu i indeks brižno nastojim najprije odlučiti o ocjeni, zapisati je u prijavnicu i teko onda unositi u indeks. Tako ne želim podlijegati ocjenama iz drugih predmeta, bile one bolje ili gore od one koju sam nakanio dati kandidatu. Ne priznajem “stalež” vječno odličnih ili vječno dovoljnih. Molim studente da na ispit dođu kada smatraju da su tako naučili da mogu od prve proći. Većina od njih to čini i zahvalan sam im.

Sjećam se jednog veoma bistrog studenta koji mi je u toku ispita rekao da ima nešto primijetiti u vezi s građom koju smo prolazili. Tražio sam da najprije završimo ispit, a onda rasprava. Kad sam unio ocjenu “izvrstan” u indeks, rekao mi je: “Profesore, vjerujem da je Riječ Božja nadahnuta, ali egzegeza nije!” Odgovorio sam: “Ja isto tako!” Kao početnik u studiju nije se snalazio među različitim teorijama i pretpostavkama egzegeta, a oslanjao se na prvopričesničku vjeru koju je donio iz obitelji i malog sjemeništa.

Seminarske i diplomske radnje

Na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji studenti trebaju aktivno sudjelovati na tri seminaru i napisati tri seminarske radnje. Biti moderator pri izradi seminarskog ili diplomskog rada nama profesorima predstavlja dodatni posao. Sretan sam ako me nitko od studenata jedne generacije ne moli za to, ali ne mogu odbiti kada to zamole i obrazlože što vide privlačno u odabranoj temi. Za seminarsku radnju zadovoljim se da student prođe postojeću literaturu na hrvatskom, za diplomsku je potrebno da se može služiti jednim stranim jezikom (engleski, njemački, talijanski, francuski) na kojem ima literature naša biblioteka ili ja osobno. Neki studenti to shvate samo kao još jednu domaću zadaću koju treba što prije završiti, a neki vrlo studiozno pristupaju poslu.

Iako imaju predmet “metodologija znanstvenog rada”, tek radom na seminarskoj i diplomskoj radnji dožive što je to. Jedan od prvih uzeo je za temu Psalam 22 koji se navodi u Muci prema Mateju i Marku. Kad sam pročitao prvu verziju, pozvao sam ga i pitao što je mislio pojedinom rečenicom, jer se nejasno izražavao. Iako se ljutio što ne vidim jasnoću u njegovim formulacijama, doradio je tekst do razine prihvatljivosti. Sjećam se drugoga čiji tekst je na pojedinim mjestima bio tako sjajan da bi odmah zasluživao doktorat teologije, ali sam ustanovio da bez navodnika preuzima građu iz objavljene literature a u bilješci ne upućuje na izvor. On se čudio što se ja čudim, ali je strpljivo popravio svoj uradak tako da je

mogao dobiti prolaznu ocjenu. Kako se bavim istraživanjem zlatnog pravila u kanonskim evanđeljima i židovskim spisima,¹⁵ jednoj sam studentici predložio da to obradi za diplomski rad te uspoređi sa sličnim učenjem islama. Rad je toliko uspio da ga je u nešto skraćenom izdanju mogla objaviti u jednoj knjizi.¹⁶

Od sadašnjih 28 profesora i predavača na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji njih 17 su bili moji studenti, jedan samo jedan semestar, ostali po više godina. Dvojica od njih pisala su kod mene diplomski rad, a još dvojica koji su pisali nalaze se na specijalizaciji u Rimu. Kako je naša Teologija afillirana KBF-u Zagrebu, delegati toga fakulteta na diplomskim ispitima vole dati šansu kandidatima da na početku kratko reknu što su u svom radu obradili i ponekad postavljaju pitanja, ako je tema iz područja njihove specijalizacije. Bude i pokoji prigovor na metodologiju i raspored grade, ali to više ide na račun moderatora nego kandidata.

Povijesni kontekst i aplikacija Riječi Božje u homiliji

Za vrijeme moga studija na PBI uprava Biblijskog fakulteta pozvala je američkog protestantskog egzegetu imenom Eugene Nida da nam održi nekoliko predavanja o svome iskustvu prevodenja Novoga Zavjeta na jezike Afrike. Bio je moderator tima prevoditelja s kojima je dogovarao metodologiju rada i raspravljao o teškoćama na koje prevoditelji nailaze.¹⁷ Ispričovijedao nam je teškoću nekih afričkih egzegeta u vezi s Lk 2,21 gdje stoji da je dječak Isus bio obrezan u dobi od osam dana. Kako u nekim afričkim kulturama mladići obrezanjem bivaju pripušteni u društvo odraslih, sposobnih za brak i uzdržavanje obitelji, značilo bi Lukino evanđelje učiniti smiješnim čitateljima takve kulture, kad ne bi ispod crte bila bilješka koja pojašnjava da je kod Židova Isusova vremena obrezanje dječaka sa svega osam dana starosti bilo znak uključivanja u saveznički narod Božji. Još mi zvuči rečenica koju je predavač više puta ponavljao: "Sveto Pismo ne možemo prevoditi kao da je napisano izravno za nas, i to pred deset godina u susjednom selu!" Profesori su nas sustavno upozor-

¹⁵ Usp. M. ZOVKIĆ, "Zlatno pravilo kao jedan od temelja za ljudska prava", u: VjDiSB CXXI (2003), 715-719; ISTI, "Zlatno pravilo u kanonskim evanđeljima (Lk 6,31; Mt 7,12)", u: M. VUGDELIJA (ur.), *Govor na gori*, Služba Božja, Split, 2004., str. 291-318.

¹⁶ Zorica MAROS, "Zlatno pravilo u kršćanstvu i islamu", u: B. VULETA - A. VUČKOVIĆ - I. MILANOVIĆ LITRE (ur.), *Dijalogom do mira. Zbornik radova u čast dr. Željka Mardešića*, Franjevački institut za kulturu mira, Split, 2005., str. 272-282.

¹⁷ Usp. njegovo suautorstvo u knjizi E. NIDA - CH. R. TABER, *The Theory and Practice of Translation*, E. J. Brill for United Bible Societies, Leiden, 1969.

ravali da nama sadašnjim slušateljima i čitateljima nadahnutih knjiga Bog govori preko povijesne generacije onih kojima su prvo bile namijenjene. Prema nekim biblijskim tekstovima (na pr. 2 Kr 23,1-3; Neh 8,1-18; 1 Sol 5,27; Otk 22,18-19) svete knjige su pisane *da budu čitane zajednici na molitvenim skupovima*. U sinagogama se čitalo iz Tore, Proroka i Spisa prema određenom rasporedu. U *Isusovu pokretu*¹⁸ nikada nije bilo razdoblja bez Pisma, jer su na liturgijskim skupovima prvih kršćana čitani najprije odabrani odlomci Proroka u svjetlu kojih su tumačeni događaji i riječi Isusove. Kad je izumrla generacija propovjednika očevidaca Isusovih djela i riječi, počelo je čitanje poslanica, evanđelja, Dj i Otk. Vjernički susret s pisanom Riječju Božjom događa se na bogoslužju Crkve gdje se tijekom liturgijske godine ili sakramentalnih slavlja čitaju i tumače odabrani odlomci. Bog govori svakoj novoj generaciji vjernika preko ljudskih riječi svetih pisaca koji su pisali prožeti znanjem, kulturom i vjerom ljudi svoga vremena i kraja. Zato u općem uvodu u SP često naglašavamo da je Sveto pismo Riječ Božja u riječi ljudskoj.¹⁹ Zadaća je biblijskih disciplina tijekom studija teologije dočarati studentima povijesnu pozadinu cijelog SP i pojedine knjige. Iako imamo pravo i dužnost hraniti se Riječju Božjom na temelju pojedine izreke koja nama u određenom trenutku izgleda privlačna i ljekovita, ne bismo smjeli čupati nijednu rečenicu iz konteksta dotične knjige i cijelog SP. Istinu Pisma, istinu spasenja o kojoj govori DV 12, tražimo u cijelom Pismu, kroz riječi i slike izvornog teksta.

Međutim, u liturgiji Crkve ne čitamo SP kao čisto povijesnu knjigu nego kao povijest spasenja koja nas zahvaća ovdje i sada, u koju smo i mi uključeni. Kako i profesor i studenti pristupaju Bibliji iz iskustva uraslosti u crkvenu zajednicu, studij svetih knjiga pretpostavlja i traži aktualizaciju i inkulturaciju, o čemu izričito govori dokument Biblijske komisije iz 1993. god. u četvrtom poglavlju.²⁰ Sjećam se kako nam je za vrijeme studija u Rimu profesor Luis Alonso-Schökel predlagao da u homiliji pročitani odlomak protumačimo u povijesnom kontekstu i primijenimo na sabranu zajednicu a na kraju još jednom pročitamo sveti tekst, kako bi

¹⁸ Volim izraz *Isusov pokret* zato što se povijesni Isus iz Nazareta u svom djelovanju nadahnjivao svetim knjigama svoga naroda i osnovao je pokret obnove ("Obratite se jer se približilo kraljevstvo nebesko", Mt 4,17) u kojem će biti mjesta i za pripadnike drugih naroda. Kad su njegovi povijesni svjedoci počeli *na grčkom* propovijedati pashalno otajstvo kao *evanđelje svimu narodima*, iz toga se razvilo kršćanstvo, nova monoteistička religija.

¹⁹ Usp. M. ZOVKIĆ, *Riječ Božja u riječi ljudskoj (Odrasli pred Biblijom)*, Crkva na kamenu, Mostar, 1989. Usp. odsjeke "Katolička egzegeza i povijest" te "Fundamentalističko čitanje", u: A. POPOVIĆ, *nav. dj.*, str. 93-98 i 200-212.

²⁰ Usp. tumačenje toga poglavlja, A. POPOVIĆ, *nav. dj.*, str. 335-365.

zadnji dojam ostavljala nadahnuta Riječ Božja a ne naše tumačenje.²¹ Ponekad to činim u svojim homilijama u sarajevskoj katedrali.

Kad spominjem homilije, na kraju tri napomene. Ponekad se događa da koncelebriram u misi gdje propovijeda neki od mojih studenata koji su đakoni ili već zaređeni prezbiteri. Kad pokušavaju izmucati da im je neugodno propovijedati pred profesorom Svetoga Pisma, odgovaram da uvijek nešto lijepo može naći onaj koji dolazi slušati s vjerom. Tko pak sluša samo zato da može kritizirati, nije dostojan propovjednikove zdrave teme. Nadalje, jednom mi je jedan kolega s kojim sam zajedno studirao u Đakovu rekao da s pažnjom prati moje izgovorene i pisane homilije u kojima obrazlažem povijesnu pozadinu pročitane zgode,²² ali da osobno očekuje više moralne pouke. Odgovorio sam da su dovoljne natuknice sudionicima urbane kulture koji dolaze na liturgiju tražeći duhovno osvježanje a ne napad na one kojih nema u crkvi. Vjernički moral odraz je osobnog pristajanja uz Gospodina Isusa i njegovo pashalno otajstvo. Ako propovjednik ne dočara Krista Gospodina okupljenim sudionicima liturgije, moralne propovijedi idu mimo ušiju i iznad glava. Već desetak godina slavim nedjeljnu misu na engleskom u sarajevskoj katedrali za strance katolike koji privremeno žive među nama. Uveo sam nakon homilije kratko razmišljanje u tišini, ali ja prije toga postavim dva pitanja u vezi s temom homilije. Opazio sam da se ne dosaduju u vrijeme te šutnje, nego intenzivno poniru u svoju nutrinu. Možda zato što zbog privremene izmještenosti iz svoje zemlje i obitelji imaju više vremena i sluha za tihi Božji govor.

²¹ Držao je predavanja o knjigama Proroka i Psalama, meni je predavao hebrejski jezik i biblijsku hermeneutiku. Usp. njegovu knjigu: *Današnji čovjek pred Biblijom*, KS, Zagreb, 1986. Izvorno je pisao na španjolskom. Iako je većina njegovih knjiga prevedena na velike jezike, kao već profesor u Sarajevu prošao sam kroz dva semestra osnove španjolskog (i bio najstariji sudionik kursa ponudenog u Sarajevu), da bih njegove knjige mogao čitati na izvorniku. Osobito komentar Knjige o Tobiji.

²² Usp. moje komentare nedjeljnih čitanja: *Matejevo evndelje u našoj misi. Biblijski komentar misnih čitanja u godini A*, KS, Zagreb, 1995.; *Markovo i Ivanovo evandelje u našoj misi. Biblijski komentar čitanja u godini B*, KS, Zagreb, 1995.; *Lukino evandelje u našoj misi. Biblijski komentar čitanja u godini C*, KS, Zagreb, 1995.

AN EXPERIENCE OF TEACHING THE BIBLE TO CANDIDATES FOR MINISTERIAL PRIESTHOOD

Summary

The author was an alumnus of Djakovo Theological Seminary from October 1955 to February 1964, with an interruption of two years military service. He depicts his experience of studying the Bible in Djakovo, Zagreb and Rome at the Pontifical Biblical Institute. From Djakovo he keeps pleasant memory of professor Rudolf Schütz, from Zagreb of Bonaventura Duda, from Rome of Carlo Martini and Luis Alonso-Schökel. Since October 1972 he has been teaching biblical disciplines at Vrhbosna School of Theology in Sarajevo and here he brings out his experience of teaching to candidates for ministerial priesthood, including his moderation of their seminar papers and graduation thesis. He looks his mission as endeavor to initiate the students into the faith of the Church regarding the word of God, but also to initiate them into the results of research of the Bible as word of God mediated through words and literary skills of human authors of individual books. In his teaching and homilies he strives to draw the attention of his audience on historical dimension of individual books or pericopae and to actualize the biblical message in their concrete life situation.